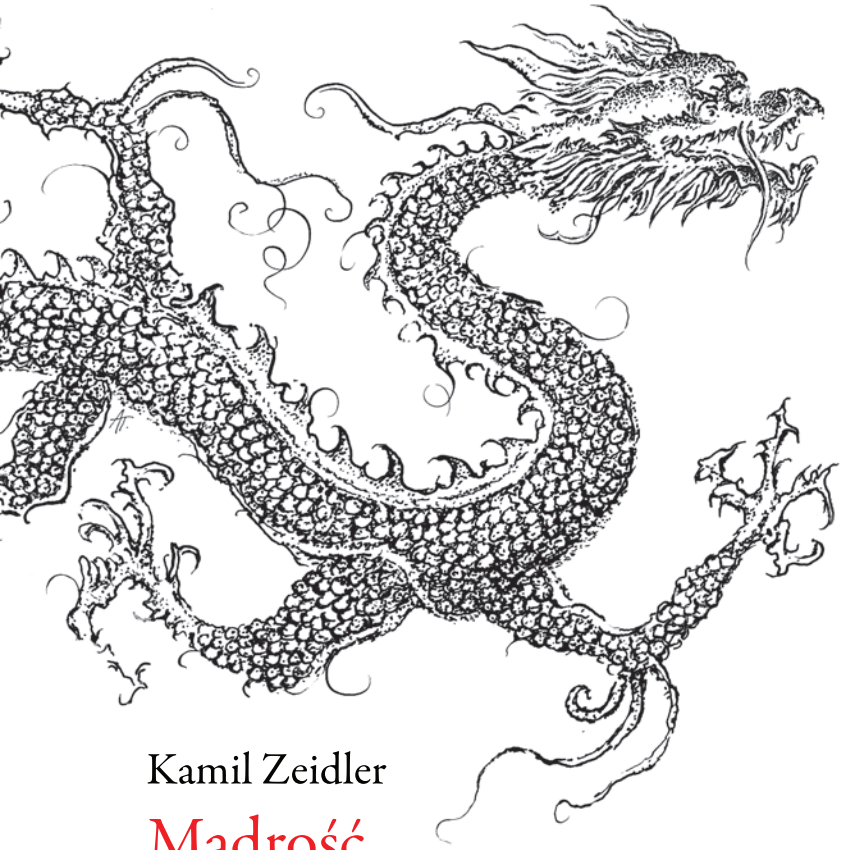

Kamil Zeidler

Mądrość chińskich aforyzmów

O państwie, prawie, polityce i władzy

卡米尔·泽伊德莱尔

中国哲学的智慧

论国家、法律、政治和权力

前言

爱德华·卡伊丹斯基

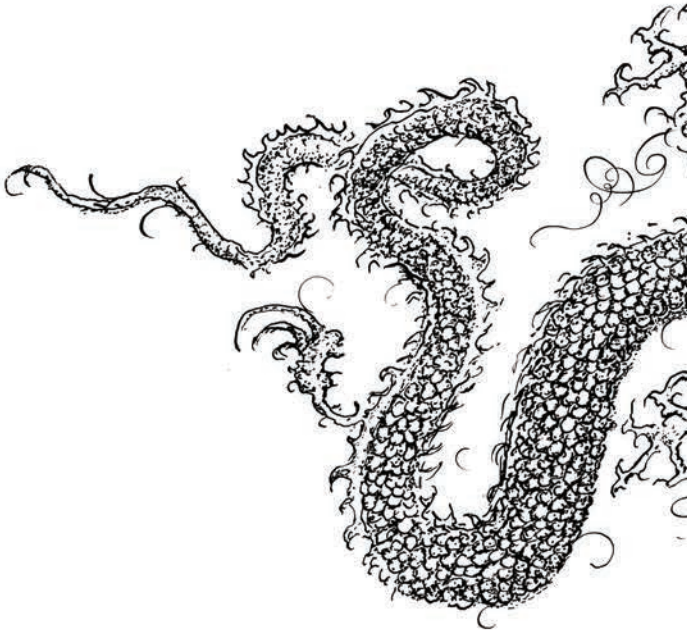

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2020

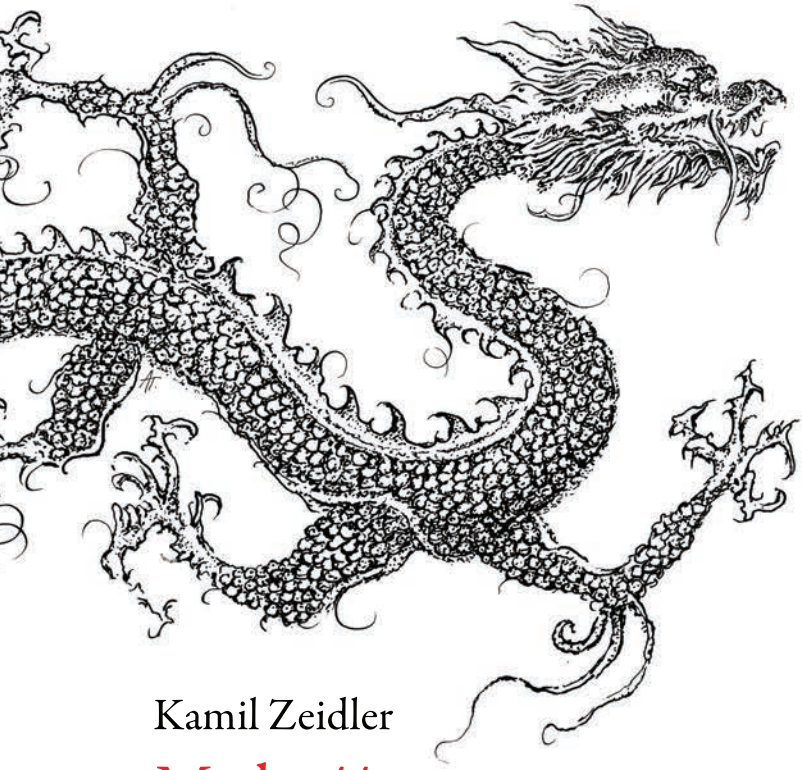

Kamil Zeidler

Mądrość chińskich aforyzmów

O państwie, prawie, polityce i władzy

Z przedmową Edwarda Kajdańskiego

Recenzent
Edward Kajdański

Redaktor Wydawnictwa
Joanna Kamień

Tłumaczenie na język chiński
Wu Lan

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Skład i łamanie
Michał Janczewski

Publikacja sfinansowana przez
Prorektora ds. Badań Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego
Centrum Studiów Azji Wschodniej Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-193-2

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa:
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49; fax 58 551 05 32

Pamięci Edwarda Kajdańskiego

Spis treści

Przedmowa (*Edward Kajdański*) · 9

Wstęp · 39

Aforyzm chiński jako wypowiedź normatywna · 49

Chińskie nauki o państwie, polityce i władzy · 71

Chińskie nauki o prawie · 93

Chińskie nauki o wojnie · 105

Doktryna wojenna Sun Tzu
i jego poglądy na politykę, państwo i prawo · 123

Nie tylko chińskie nauki
o posiadaniu, własności i bogactwie · 145

Chińskie nauki o nauczaniu · 169

Chińskie nauki o drodze i dążeniu do doskonałości · 185

Aforyzm chiński jako wypowiedź normatywna –
wykład inauguracyjny · 199

Wykaz tekstów źródłowych · 210

Literatura · 211

序

Wstęp

Książka niniejsza, a dokładnie te kilka tekstów ją tworzących, powstała z mojej fascynacji mądrością chińską, tu zaklętą w aforyzmach. Ta fascynacja jest starsza niż pomysł, że będę się kiedyś zajmował pracą naukową. Sięga bowiem jeszcze czasów licealnych, kiedy to myśl filozoficzno-religijna Dalekiego Wschodu opanowała mój umysł. Jeśli dziś jest mi dane zajmować się tym bardziej profesjonalnie, to mogę być tylko wdzięczny losowi, że tak pokierował moim życiem. Chińskie przyłowie mówi: „Jeśli będziesz lubił swoją pracę, to nigdy nie będziesz chodził do pracy". Ta książka jest najlepszym dowodem na to, że „nie pracuję", że to, co można uznać za mój wysiłek zawodowy, jest w tym przypadku niczym innym, jak cudownym uleganiem tej dawnej, choć nadal jakże żywej fascynacji.

Książka ta ma jednak charakter popularny. Jest przy tym synkretyczna czy – jakby powiedział historyk architektury – eklektyczna, w tym sensie, że w żaden sposób nie dzielę, nie porządkuję, nie konfrontuję, a jedynie poszukuję w różnych źródłach takich maksym i mądrości,

które dziś mogą być ważne dla współczesnego człowieka Zachodu. Tym samym pozwalam sobie zapomnieć o tym, że przywoływani tu mędrcy byli twórcami lub przedstawicielami różnych, często skrajnie przeciwstawnych i zwalczających się kierunków oraz doktryn filozoficzno-religijnych, o tym, że żyli w różnym czasie, o tym, że swą uwagę w różnym stopniu poświęcali różnym sprawom. To wszystko jest ważne, ale nie tu. Dla nas najważniejsze jest, że owa myśl chińskiego mędrca, która została w taki czy inny sposób wyrażona wiele, wiele lat temu w tym jakże odległym – zarówno geograficznie, jak i kulturowo – kraju, jest mądrością mogącą przynieść pożytek tu i teraz. Między innymi taka jest wartość aforystyki w ogóle[1].

Dlatego pewnie bardziej wnikliwy Czytelnik odnajdzie w tej książce wiele uproszczeń, tzw. skrótów myślowych, elips, entymematów itp. Z góry więc przepraszam za wszelkie niedopowiedzenia, uproszczenia, zwłaszcza dotyczące historii filozofii chińskiej, a nawet w niektórych miejscach pewne generalizacje dotyczące w ogólności kultury Chin. Nie o taki wykład tu wszak chodziło i zupełnie inny był cel tych rozważań. Jeśli ktoś szuka wykładu systematycznego i wyczerpującego, może sięgnąć

---

[1] Zob. K. Zeidler, *Posłowie – o aforystyce i aforyzmach* (w:) *Kalendarz Uniwersytetu Gdańskiego 2020*, red. K. Zeidler, Gdańsk 2019, s. 203–206.

choćby do przywoływanej tu literatury, której zbiorczy wykaz znalazł się na końcu książki. Za uwagi – zarówno życzliwe, jak i krytyczne – będę wdzięczny. Muszę jednak zastrzec, że głównym celem książki jest wydobycie przede wszystkim myśli, sentencji, mądrości chińskich i na tym się skupiłem w swoich rozważaniach, pozwalając równocześnie, aby kulturowo-historyczne tło, które je otacza, było nieco mgliste, a przez to może nawet tajemnicze.

Konsekwencją takiego założenia jest wybór wysoce niesystematyczny i zarazem bardzo subiektywny. Jakby tego było mało, ze swej istoty zawarte tu teksty obarczone są, można rzec, genetyczną wadą. Jak bowiem trafnie zauważa Mieczysław J. Künstler, aforyzm „wymagający komentarza traci co najmniej połowę swej wartości”[2]. Więcej nawet, może nie jest wówczas wcale aforyzmem, gdyż tym mianem określamy tylko taką myśl, która potrafi „żyć własnym życiem”, pozbawiona jakiegokolwiek rozwinięcia. To bowiem jest już udziałem czytelnika. Dobudowanie wspomnianego kontekstu należy do odbiorcy, przy czym dla jednego przesłanie zawarte w aforyzmie okaże się ważne, będzie zrozumiałe i uniwersalne, a inny wzruszy ramionami i niczego dla siebie nie wyniesie, ale – miejmy nadzieję – sięgnie

[2] M.J. Künstler, *Wstęp* (w:) *Aforyzmy chińskie*, red. i tłum. M.J. Künstler, Warszawa 1977, s. 6.

po inną myśl w zbiorze. Cecha szczególna aforyzmów wiąże się z tym, że nie są, bo wcale nie muszą być, poruszające dla każdego. Podobnie jest z żartami – nie wszystkich muszą śmieszyć, ale na te naprawdę dobre trudno być odpornym. Niemniej jednak ów błąd genetyczny polega na tym, że właśnie w niniejszej pracy obficie opatruję mądrości Dalekiego Wschodu własnym komentarzem.

Wszystkie zawarte tu cytaty nazwałem aforyzmami, choć trzeba mieć świadomość, że to nie zawsze precyzyjne określenie. Dokładniej wyjaśnia tę kwestię Roman Tokarczyk, pisząc, że są to bardzo „różne formy wypowiedzi, wespół zwane – od słowa greckiego *apophthegma* – apoftegmatami. Synonimem tego słowa jest łaciński wyraz *dictum*. Apoftegmaty i *dictum* obejmują następujące formy najbardziej zwięzłego wyrażania myśli: aforyzm, brokard, cytat, drogowskaz, maksyma, paremia, powiedzenie, przysłowie, rada, reguła, sentencja, sformułowanie, topika, zasada, zwrot”[3]. Co szczególnie ważne, „dobry aforyzm nie polega na odkryciu prawdy, tylko na sposobie podania starej”[4].

Szukając aforyzmów, sięgnąłem do różnych książek i różnych przekładów, sam bowiem nie znam języka chińskiego. Mam jednak przyjaciół i uczniów, którzy

---

[3] R. Tokarczyk, *Antologia anegdoty akademickiej*, Warszawa 2006, s. 8.

[4] *Ibidem*, s. 8.

ten język znają. Z ich licznych podpowiedzi mogłem w różnym czasie i różnych okolicznościach korzystać. Dziękuję zarówno pani prof. Wu Lan, jak i moim wychowankom naukowym: dr Marcie Dargas-Draganik i dr Magdalenie Łagiewskiej za to, że dzięki nim mogłem m.in. pozostawać w bezpośrednim kontakcie z fascynującym światem filozofii chińskiej.

W tej pracy korzystałem z kilku mniejszych lub większych antologii chińskich aforyzmów, a także opracowań poświęconych filozofii chińskiej. W szczególności godne odnotowania są tu: *Aforyzmy chińskie*, red. i tłum. M.J. Künstler, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1977; *Mądrość Wschodu. Przysłowia, sentencje i maksymy chińskie*, red. W. Księżopolski, Wydawnictwo Księżopolski, Sopot 1993; Sun Tzu, *Sztuka wojny*, tłum. K.A.M., Przedświt, Warszawa 1994. Wiele z przywołanych aforyzmów pochodzi z tych źródeł, w związku z czym zrezygnowałem z każdorazowego przywoływania ich w przypisach. Natomiast w sytuacji gdy cytowane przeze mnie sentencje pochodzą z innych prac, każdorazowo zaznaczam to w przypisie. Niezależnie od przypisów, łączne zestawienie literatury znalazło się na końcu publikacji. Niewątpliwie pracą nie tylko godną polecenia, ale zwyczajnie zachwycającą – zarówno pod względem treści, jak i szaty edytorskiej – jest też książka Piotra Plebaniaka pt. *Starożytna mądrość chińska w sentencjach* (Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010).

Co do zapisu nazwisk chińskich myślicieli, które w różnych źródłach są różnie podawane, w książce ujednoliciłem te nazwiska za M.J. Künstlerem. Natomiast pisownia nazwiska Sun Tzu jest podawana za wydaniem Sun Tzu, *The Art of War*, trans. S.B. Griffith, Oxford University Press, London – Oxford – New York 1971.

Niektóre teksty tu zawarte były już wcześniej publikowane – czy to jako rozdziały w innych książkach, czy jako artykuły w czasopismach naukowych. W każdym przypadku rzetelnie to zaznaczam. Muszę jednak zastrzec, że są one często dość znacznie zmienione w stosunku do pierwotnej, już wcześniej opublikowanej wersji. Po pierwsze, wynika to z faktu, że na potrzeby niniejszego wydania trzeba było je ułożyć w jakąś zwartą całość, a po drugie, od ich napisania upłynęło trochę czasu, który dał mi możliwość rozwinięcia czy uzupełnienia pewnych refleksji i pomysłów. Korzystając z tego, uzupełniłem poszczególne teksty, choć nie na tyle, by straciły swój oryginalny kształt. Zamieściłem też kilka rozdziałów zupełnie nowych, napisanych specjalnie do tej książki.

Muszę przy tym zastrzec, że niektóre aforyzmy powtarzają się w kilku miejscach. Jednak jest to o tyle usprawiedliwione, że celem nie była tu jakaś rozłączna ich analiza czy podporządkowanie wyłącznie jednemu tematowi przewodniemu. Często ich uniwersalny charakter pozwala na odniesienia do niemal wszystkich

płaszczyzn życia, więc jeśli warto było daną myśl przywołać w więcej niż jednym miejscu, tak uczyniłem.

Cieszę się, że książka ta ukazuje się w ramach Biblioteki Centrum Studiów Azji Wschodniej Uniwersytetu Gdańskiego, ośrodka badawczego, którym mam okazję kierować od 2011 r. Jestem szczególnie wdzięczny pięciu osobom, z którymi tą drogą (*tao*) podążam od samego początku i którym w moich osobistych studiach nad Chinami tak wiele zawdzięczam: prof. Józefowi Włodarskiemu, prof. Ewie Oziewicz, Edwardowi Kajdańskiemu. Temu ostatniemu dziękuję za całą mądrość i dobroć płynącą z bezpośrednich z nim kontaktów, a co więcej za życzliwość i uwagi zawarte w recenzji oraz refleksje, jakimi się podzielił w przedmowie do niniejszej pracy. Ponad wszystko wdzięczny jestem redaktor Joannie Kamień. Dziękuję też bardzo Rafałowi Królowi, bo to on podrzucał mi do czytania kiedyś, dawno temu, pierwsze prace na temat filozofii chińskiej. Bez tych osób nic by mi się w tej materii nie udało, a z całą pewnością nie powstałaby ta mała praca na temat mądrości chińskich aforyzmów.

Gdańsk w czasach zarazy, kwiecień 2020 r.

Kamil Zeidler

Dnia 10 września 2020 r., kiedy książka była już właściwie gotowa, ale jeszcze niezłożona do wydawnictwa, odszedł od nas Edward Kajdański. Trudno jest wyrazić żal, jaki po sobie pozostawił, a także wdzięczność za wszystko, co dla Centrum Studiów Azji Wschodniej Uniwersytetu Gdańskiego w ogólności, a dla mnie w szczególności zrobił. Żałuję, że nie zdążyłem podarować mu wydanej już książki, przez niego zrecenzowanej i opatrzonej jego przedmową. Jedyne, co teraz mogę zrobić, to poświęcić tę drobną pracę Jego pamięci.

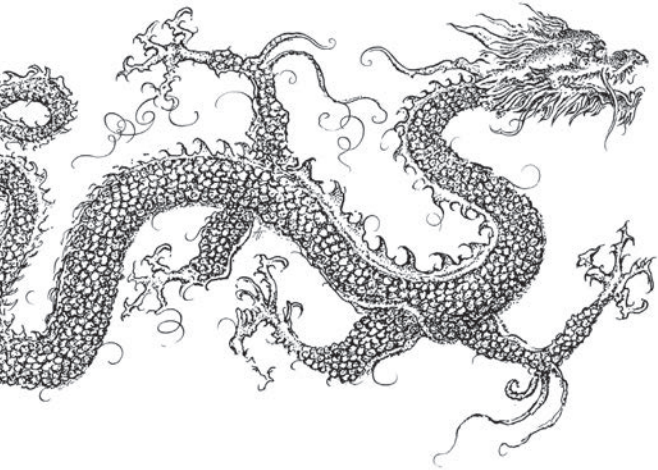

规范性陈述的汉语格言

Aforyzm chiński jako wypowiedź normatywna*

„Maksymom mędrców i świętych
oddają szacunek bogowie,
a demony są im posłuszne”[5].

Aforystyka jako dział etyki normatywnej

Elementem kultury rozumianej jako świat wytworów człowieka, w tradycji europejskiej przeciwstawianej naturze rozumianej jako świat wytworów przyrody, pozostają normy społeczne. Wpływają one na postępowanie ludzi poprzez to, że wyznaczają wzorce zachowań zarówno pożądanych, jak i zakazanych. Wyróżnia się

---

* Pierwsza wersja tego artykułu była ogłoszona jako: K. Zeidler, R. Król, *Aforyzm chiński jako wypowiedź normatywna* (w:) *Początki wiedzy o Chinach w Polsce*, red. I. Kadulska, J. Włodarski, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008, s. 143–155.

[5] Poza wskazanymi we Wstępie źródłami w rozdziale tym korzystałem z: Lao Tsy, *Droga. Tao te king*, tłum. M. Mostowicz-Zahorski, Wrocław 2001.

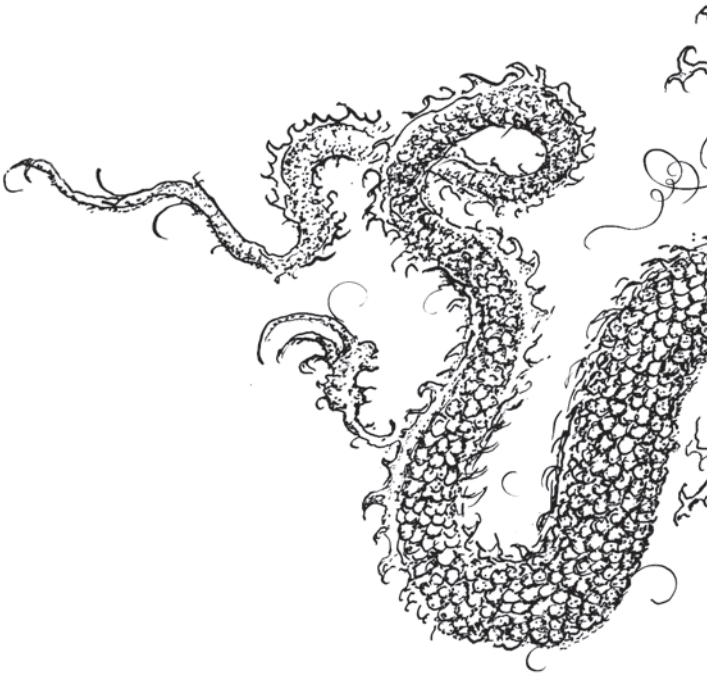

UNIWERSYTET GDAŃSKI
Centrum Studiów Azji Wschodniej

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-193-2